

Uitgebreide KNAW-reactie op rapport Van Rijn

Investerings in bètatechniek gaan ten koste van andere disciplines die ook al sterk onder druk staan

Publicatiedatum: 18 mei 2018

Het rapport *Wissels om* van de Commissie Van Rijn geeft een gedegen analyse van de vele, vaak nauw verweven, knelpunten en ongewenste financiële prikkels in de financiering van het Nederlands wetenschappelijk onderwijs. Wim van Saarloos, president van de KNAW: 'Ik kan me goed vinden in de brede inventarisatie van de knelpunten en in de conclusie van Van Rijn dat het einde van de houdbaarheid van het huidige financieringsmodel al is overschreden, maar niet in de manier waarop investeringen in de bètatechniek ten koste gaan van andere disciplines die ook al onder druk staan. Ik roep de politiek en de kennispartners op om langs de lijnen van het Duitse model de knelpunten op te lossen en te investeren in het verdienvermogen en de maatschappelijke kracht van Nederland.'

In het essay [Wetenschap in Nederland](#) gaven toenmalige president José van Dijck en huidige president Wim van Saarloos hun gemeenschappelijke visie op de klem waarin het Nederlandse wetenschaps- en hoger onderwijssysteem steeds meer in vast zit. Kleine aanpassingen hier en daar zijn niet de oplossing, aldus beiden. Aanbevelingen van de commissie Van Rijn om meer transparantie te bieden en een vermindering van de prikkel die uitgaat van het zwaar meewegen van studentenaantallen in de huidige financiering, zijn goede uitgangspunten. Ook de inzet op meer samenwerking, het uitgangspunt 'iedere student op de juiste plek' en de aandacht voor goede studierementen verdienen steun.

Terecht wil de Commissie Van Rijn de perverse prikkel van sterke financiering op grond van studentenaantallen aanpakken. Maar met het eigen voorstel wordt het studentgebonden deel van de financiering met een zesde teruggebracht. Van Saarloos: 'Daarmee is de prikkel niet uit het systeem, hoogstens een tikje minder'.

Wel heeft de commissie, aldus Van Saarloos, alleen op macroniveau en vanuit financieel perspectief naar het wetenschapssysteem gekeken, terwijl veel knelpunten een bredere context hebben. Bovendien veroorzaken de aanbevelingen die de commissie doet voor 2020 en 2021 veel grotere schokken in het systeem dan het rapport doet vermoeden. De Jonge Akademie en de KNAW wezen er in [een statement](#) in april al op dat ze abrupte verschuivingen van gelden schadelijk achten.

Van Saarloos: 'Met de titel *Wissels om* suggereert de commissie Van Rijn dat er simpelweg een schakelaar omgezet kan worden. Maar ze bepleit een verandering die niet eenvoudig en snel te realiseren is. Als de koers die Van Rijn bepleit, inderdaad ingezet wordt, dan moet dat zorgvuldig en met wijsheid gebeuren. Mijn oproep is dat de minister en alle partijen hierover in gesprek gaan om bezuinigingen te vermijden.'

Investeren in bètatechniek

Van Saarloos en de overige bestuursleden van de KNAW realiseren zich dat de bètatechnische sector binnen de Nederlandse onderzoeksportfolio kleiner is dan in de meeste andere landen, en in relatieve zin afneemt. Dit terwijl er al jarenlang vanuit de samenleving en het bedrijfsleven behoefte is aan meer opgeleiden uit deze sector. De commissie Van Rijn geeft een uitgebreide onderbouwing van deze mismatch tussen het aantal studenten en de behoefte uit de samenleving. Dat het aantal studenten in de

bètatechniek – mede dankzij de sectorplannen, waarover straks nog meer – de afgelopen jaren al is toegenomen is verheugend, maar heeft tegelijkertijd nieuwe knelpunten gegeven.

Het KNAW-bestuur respecteert de inzet van het regeerakkoord om met extra investeringen het onderwijs en het onderzoek in de bètasector meer ruimte te geven. De voorstellen van de commissie Van Rijn hebben onvoldoende oog voor wat al in gang wordt gezet met nieuwe sectorplannen. Ze zullen leiden tot aanzienlijk grotere verschuivingen dan de cijfers in het rapport suggereren. Daarmee zijn schokken onvermijdelijk en ontstaan elders nieuwe problemen, met grote gevolgen voor disciplines die toch al onder hoge druk staan.

Impact

De lange lijnen die de commissie schetst om te komen tot een aantal fundamentele herzieningen zijn goede uitgangspunten voor toekomstige aanpassingen, aldus Van Saarloos. De commissie lijkt echter onvoldoende te beseffen dat het gaat om trends die zich de afgelopen decennia gaandeweg voltrokken hebben, en om ontwikkelingen die nauw verweven zijn. Dit is niet eenvoudig om te buigen.

Bovendien hangen sommige ontwikkelingen samen met het beroep dat de samenleving doet op de wetenschap om bij te dragen aan grote maatschappelijke veranderingen, het innovatief vermogen van ons land of aan outreach. Samenwerking met externe partners en consortiumvorming neemt jaren in beslag en vergt een vertrouwensbasis en continuïteit.

De commissie betreft alleen de financieringsaspecten in zijn aanbevelingen en weegt deze bredere aspecten, en de gevolgen ervan, niet mee.

Neem de sectorplannen. Een planmatige aanpak per sector is een jaar of tien geleden ontwikkeld voor de natuurkunde en de scheikunde, en is een goede manier gebleken om te bereiken waar de Commissie Van Rijn toe oproept: meer coördinatie, profilering en samenwerking tussen disciplines en de betrokken faculteiten, en – soms zelfs dramatische – verbetering van de studierendementen.

De commissie houdt geen rekening met wat met de nieuwe sectorplannen al in gang is gezet, aldus Van Saarloos. Dankzij het regeerakkoord zijn er dit jaar sectorplannen ontwikkeld voor de bèta en techniek, en is er 60 miljoen euro per jaar beschikbaar om deze uit te voeren. Dat is een fikse investering, en naar verluidt komen hiermee dit jaar al zo'n 300 (!) vaste posities beschikbaar voor de betreffende disciplines. Dit geeft al een flinke verlichting voor de sector op korte termijn. In feite zal het onmogelijk en onverstandig zijn om al deze posities binnen een of twee jaar te vervullen. Betrokkenen in het veld maken zich al zorgen dat er door druk om te snel de posities te vullen, onzorgvuldig met aanstellingen wordt omgesprongen. Nog eens extra investeringen volgend jaar daar bovenop zijn voor de deelnemende disciplines maar beperkt effectief.

Indien voor de versterking van de bètatechniek geen significante extra middelen beschikbaar komen, maar de politiek er voor kiest deze conform de insteek van *Wissels Om* door verschuivingen te realiseren, dan kan de pijn verzacht worden door een fasering waarbij eerst alleen extra middelen worden ingezet om sectorplannen te ontwikkelen voor die bètatechnische disciplines die in de huidige plannen buiten beschouwing zijn gelaten.

Herverdeling bij universiteiten

In de media is al veel geschreven over de aanbeveling om op korte termijn, per 2020 of eventueel gefaseerd in twee jaar – de commissie ziet dat ten onrechte niet als schokken – al geld te herverdelen tussen de universiteiten. De KNAW onderschrijft de kritiek hierop. Wat in de discussies echter nog onderbelicht is gebleven, is dat de voorstellen van Van Rijn voor verschuivingen richting de bètatechniek leiden tot nog grotere verschuivingen dan die tussen de universiteiten, die al 70 miljoen bedragen. De technische universiteiten gaan er hiermee per saldo ongeveer 6,6% op vooruit, de 'jonge universiteiten' (Maastricht, Tilburg en Erasmus Rotterdam) die geen of weinig bètatechniek hebben gaan er 4,8% op

achteruit en de andere algemene universiteiten 1,5%. Voor de drie 'jonge universiteiten' is deze bezuiniging zo groot dat hij onherroepelijk zal leiden tot nieuwe bezuinigingen en reorganisaties bij in de niet-bètadomeinen, de geestes-, sociale en medische wetenschappen, ook al roept Van Rijn op om universiteiten in staat te stellen hun reserves meer in te zetten. De KNAW vindt dat zeer onwenselijk.

De impact voor de oudere algemene universiteiten met een bètafaculteit waarop 'maar' 1,5% bezuinigd wordt, is ongetwijfeld groter dan het op het eerste gezicht lijkt. Want de aanbeveling '*Verhoog de vaste onderwijsbekostiging van universiteiten met bètatechniekopleidingen om de opleidingscapaciteit snel beter te laten aansluiten op de hoge arbeidsmarktvrage in de sector bètatechniek*' suggereert dat van de algemene universiteiten met een bètafaculteit ook versterking van de opleidingscapaciteit verwacht wordt. Op zijn minst wekt dit de verwachting dat bezuinigingen niet verhaald worden op deze faculteiten; de bedoeling lijkt, overeenkomstig de insteek van het rapport, te zijn dat ook een groter deel van de vaste financiering voor capaciteitsvergroting die faculteiten wordt ingezet. Met als gevolg grotere bezuinigingen dan 1,5% op de andere faculteiten en een tegen elkaar opzetten van faculteiten. Dit is niet goed voor de interne samenwerking, aldus Van Saarloos. Het brengt bètadecanen in een spagaat: blijven ze loyaal aan hun collega's van andere faculteiten of aan de doelstellingen die Van Rijn stelt voor de vergroting van de capaciteit van de bètatechniek?

Herverdeling tussen NWO en universiteiten

Een derde belangrijke aanbeveling van Van Rijn is om 100 miljoen euro per jaar over te hevelen van NWO naar de universiteiten. Hiervan zou 35 miljoen om overheveling van de SEO-middelen gaan, middelen die de universiteiten via NWO krijgen voor de matching van Europese grants. Dit geld krijgen de universiteiten nu al, en de directe overheveling naar de universiteiten is prima, maar vermindert alleen de bureaucratie. Het is geen extra geld.

De resterende 65 miljoen euro zal pijn doen. Veel posten in de NWO-begroting zijn gealloceerde fondsen waar vrijwel niet aan getornd worden. Om toch 65 miljoen euro te halen, lijkt ingrijpen in de budgetten voor de Vernieuwingsimpuls, de Open Competitie, de infrastructuur of het Zwaartekrachtprogramma onvermijdelijk. De KNAW acht dit zeer onwenselijk, en pleit er in elk geval voor om de budgetten voor Vernieuwingsimpuls, Open Competitie en infrastructuur zoveel mogelijk ongemoeid te laten.

De overheveling van geld van de tweede naar de eerste geldstroom is te meer opmerkelijk, gezien het feit dat er de komende jaren sowieso al via de sectorplannen zo'n 300 nieuwe onderzoekers worden aangenomen, die bij NWO zullen aankloppen om hun vleugels uit te slaan. Via de verschuivingen komt daar ongetwijfeld nog een fiks aantal bij. Kortom, de aanvraagdruk zal eerder toe dan afnemen.

Rust om te bouwen: het Duitse voorbeeld

Volgens de KNAW kan het ook anders. In Duitsland hebben de federale overheid en de Bundesländer onlangs een onderzoeks- en innovatiepact gesloten. De kern hiervan is dat het budget voor onderzoek en ontwikkeling, én voor hoger onderwijs, tot 2030 met 3% per jaar blijft groeien. In feite zet de Duitse overheid hiermee het beleid van 2005 voort. Van Saarloos: 'Dit Duitse beleid – in totaal 25 jaar lang gestage groei! – is niet alleen een toonbeeld van moed en daadkracht, maar ook van visie en verstandig beleid. Hoger onderwijs en onderzoek zijn investeringen. Ze hebben baat bij lange lijnen en continuïteit, niet bij schokken en verschuiving van problemen. Een beleid van jarenlange beperkte maar gestage groei geeft natuurlijke ruimte om op te lossen waar we in Nederland in toenemende mate mee worstelen.'

Het recent verschenen KNAW-rapport [Wederzijdse versterking](#) is hier ook een pleidooi voor. Wanneer de overheidsinvesteringen in onderzoek en ontwikkeling (R&D) stijgen, stijgen de private investeringen ook. Maar, was een van de conclusies van het rapport dat in december 2018 verscheen, er dreigt wel concurrentie uit het buitenland. Als daar de publieke investeringen in R&D toenemen, heeft dat een aanzuigende werking op R&D van Nederlandse bedrijven.